

เปรียบเทียบพุทธวิธีประกอบการสอนกับการตีความ

แบบนิทานเปรียบเทียบ*

COMPARISON OF BUDDHIST TEACHING WAYS TO ALLEGORY'S INTERPRETATION

สมณฑา อ่อนนุ่ม

Sumonta Onnoom

นักวิจัยอิสระ

Independent researchers, Thailand

E-mail: redrose_naja1@hotmail.com

บทคัดย่อ

พุทธวิธีประกอบการสอน เป็นอุบายวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้า บางวิธีสอนอนุโลมตามจิตนิสัยของผู้ฟัง บางวิธีสอนขัดแย้งกับจิตนิสัยของผู้ฟัง โดยมุ่งการเข้าถึงธรรมเป็นสำคัญ นิทานเปรียบเทียบในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการยกเรื่องราวที่ผ่านไปแล้วมาเทียบเคียงกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกับสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ เรียกว่า นิทานชาดก มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสในคำสอน เป็นอุปนิสัยแก่การบรรลุมรรคในอนาคต และเพื่อเข้าถึงธรรมในระดับต่าง ๆ ส่วนการตีความนิทานเปรียบเทียบของนักปรัชญาและนักศาสนาทางฝ่ายตะวันตก เป็นการตีความเพื่อทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม โดยการใช้วิธีอุปมาอุปไมย ใช้สัญลักษณ์แทน หรือใช้การเล่าเรื่องประกอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อหาเหตุผลรองรับความเชื่อในพระเจ้าให้มั่นคงยิ่งขึ้น และเป็นการเล่าและตีความจากเหล่าสาวกยุคหลัง ไม่ได้เป็นการเล่าเรื่องหรือตีความโดยศาสนา

คำสำคัญ: พุทธวิธีประกอบการสอน, นิทานเปรียบเทียบ

* Received 20 March 2019; Revised 30 April 2019; Accepted 9 June 2019

Abstract

Buddhist teaching ways are teaching strategies of the Buddha. Some of them differ with sense of listeners and some of them contrast to sense of listeners by focusing on approaching the principle. Allegory in Theravada Buddhism is taken past events to compare present events in order to get similarity and difference of them, which is called “Jataka”. It focuses on making listeners trust in the principle which is characteristic for enlightenment and approaching each level of principle. On the other hand, allegory’s interpretation of western philosophers tried interpreting abstract into concrete with analogy, symbols, and describing. They required to get more reasons of believing in God and it was described and interpreted from latter times, it was not described and interpreted by religious principle.

Keywords: Buddhist Teaching Ways, Allegory

บทนำ

พุทธวิธี คือ วิธีการหรือกระบวนการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการช่วยเหลือเวไนยสัตว์ ให้เข้าถึงหนทางพ้นทุกข์ด้วยตนเอง โดยที่พระองค์คอยเป็นกัลยาณมิตรในการแสดงหนทางให้ดำเนิน (พระมหากิจการ โชติปญโญ (ยุตพันธ์), 2542) ส่วนนิทานเปรียบเทียบ หมายถึง เรื่องราวที่ผ่านไปแล้วซึ่งถูกนำมาเทียบเคียง เพื่อให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกับสิ่งที่ถูกเปรียบในปัจจุบัน ซึ่งมาจากคำศัพท์ผสม 2 คำ คือ นิทาน หมายถึง เรื่องที่ถูกเล่ากันมา มีนิทานชาดก นิทานอีสป เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) และคำว่า เปรียบเทียบ หมายถึง พิจารณาหรือเทียบเคียงให้เห็นความเหมือนและความต่างกัน การเปรียบเทียบ จัดเป็นวิธีการสอนอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าใช้ยกมาประกอบการแสดงธรรมแก่เหล่าสาวกมากที่สุด อีกทั้งยังเป็นวิธีการที่นักศาสนา นักปรัชญา ทางตะวันตกและตะวันออก นิยมใช้ตีความคำสอนบางอย่าง ที่ยังให้ความหมายไม่ชัดเจนในปัจจุบัน

เพราะฉะนั้น ในบทความเรื่อง เปรียบเทียบพุทธวิธีประกอบการสอนกับการตีความแบบนิทานเปรียบเทียบนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ตลอดทั้ง

รูปแบบการการสอนต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบกับการศึกษาแบบนิทานเปรียบเทียบ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับบุคคลและสังคมต่าง ๆ ดังจะกล่าวต่อไป

ภูมิหลังการสอนของพระพุทธเจ้า

สำหรับภูมิหลังการสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก เริ่มต้นจากการที่พระองค์ทรงตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เกิดท้อพระทัยไม่ปรารถนาจะแสดงธรรมเนื่องจากทรงดำริว่า ธรรมที่ได้บรรลุ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะ ละเอียดอ่อน เป็นการยากที่หมู่สัตว์โลก ผู้หมกหม่นอยู่ในกามจะรู้ได้ ดังนั้น ธรรมที่พระองค์ทรงแสดงอาจเป็นการสูญประโยชน์ และเหนื่อยเปล่า (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่เมื่อได้รับการอาราธนาจากท้าวสหัมบดีพรหมแล้ว ทำให้พระองค์เริ่มต้นแสดงธรรมด้วยพิจารณาเห็นประโยชน์ตามคำของพรหมว่า สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ สัตว์เหล่านั้น ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้สดับธรรม เพราะจกมีผู้รู้ธรรม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้พระองค์ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เห็นหมู่สัตว์มีอาการแตกต่างกัน บางพวกมีปัญหามาก บางพวกมีปัญหาปานกลาง บางพวกมีปัญหาพอแนะนำได้ บางพวกมีปัญหาเล็กน้อยแนะนำได้ยาก เหมือนดอกบัวสี่เหล่าซึ่งยังไม่พ้นน้ำ ยังจมอยู่ใต้น้ำ อยู่เสมอน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แตะต้องน้ำ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ขนกลุ่มแรกที่พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดคือ เหล่าปัญจวัคคีย์ ทั้ง 5 คน ผู้เปรียบเหมือนดอกบัวที่พ้นจากน้ำ รอกการแบ่งบานด้วยแสงพระอาทิตย์

ภูมิหลังการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในอรรถกถา เป็นสิ่งเนื่องด้วยหน้าที่ คือ การสอน การชี้แนะ หรือการชี้แนะแนวทางสำหรับออกจากทุกข์ เนื่องจากพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลมีปัญญาสูงสุด สามารถรู้เหตุเกิด เหตุตั้งอยู่ เหตุดับของทุกข์ได้ เหมือนนายพรานชำนาญทางสามารถชี้บอกหนทางทั้งอันตรายและปลอดภัยได้ ดังนั้น การช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์เป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธกิจ (รังษี สุทนต์, 2549) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พุทธกิจวัตร โดยในแต่ละวันพระองค์ทรงบำเพ็ญกิจวัตร 5 ประการ คือ ปุพพณฺเห ปิณฺฑปาตณฺจ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาตเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ทั่วไป สายณฺเห ฌมฺมทสฺสนิ เวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่เหล่าพุทธบริษัท ปโทเส ภิกฺขุโสภาทํ เวลาค่ำทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุภิกษุณี อทฺตมรตฺเต เทวปญฺหนิ เวลาเที่ยงคืน ทรงแก้ปัญหาของเทวดาที่มาทูลถาม ปจฺจุสฺสเว คเตกาเล

เวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูเวไนยสัตว์ผู้ควรบรรลุมรรคผล และเสด็จไปโปรดแม้จะห่างไกลเพียงใดก็ตาม

อีกอย่างหนึ่ง การสอนของพระพุทธเจ้าเกิดจากพระกรุณา ซึ่งเรียกว่าพุทธจริยา 3 (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) ได้แก่ พุทธัตถจริยา คือความประพฤติเพื่อประโยชน์สำหรับเป็นพระพุทธเจ้า ญัตตถจริยา คือ ความประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติ และโลกัตถจริยา คือ ความประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก ดังพระดำรัสเมื่อพระองค์ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนาว่า “เธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกัน 2 รูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จะเห็นได้ว่าภูมิหลังที่ทำให้พระองค์ทรงแสดงธรรมนั้น มาจากสาเหตุ 3 ประการ ได้แก่ การได้รับอาราธนาให้แสดงธรรมจากท้าวสหัมบดีพรหม การที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพระจริยาวัตรทั้ง 5 เป็นปกติ และการที่พระองค์มีพระทัยประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณหรือพุทธจริยา 3 ประการนั่นเอง

อุบายวิธีประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า

อุบายวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้านั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 วิธี ตามลักษณะที่ปรากฏในการสอนแต่ละครั้ง ได้แก่

1. วิธีสุภาพ ได้แก่ วิธีการแสดงธรรมโดยใช้วาจา หรือข้อเปรียบเทียบสนับสนุนความรู้สึกของผู้ฟัง ยกตัวอย่าง เรื่องภิกษุหนุ่มซึ่งถูกหลานสาวของนางวิสาขาตำว่าเป็นคนหัวขาด จึงด่าตอบ และรู้สึกขัดเคืองใจไม่หาย เมื่อนางวิสาขาอุบาสิกากับพระอุปัชฌาย์ให้ยอมรับว่าเป็นคำพูดที่ถูกต้อง เนื่องจากภิกษุผู้ปลงผมไม่ต่างอะไรกับคนผู้หัวขาด แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องพิพาท แทนที่พระองค์จะทรงตำหนิภิกษุหนุ่ม แต่กลับตรัสวาจาเข้าข้างฝ่ายภิกษุหนุ่มเสียเอง (คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2540)

การที่พระพุทธเจ้าตรัสเข้าข้างฝ่ายภิกษุหนุ่ม ทำให้เธอตีในเบื้องต้น ต่อจากนั้นพระองค์จึงค่อยเริ่มแสดงธรรมเพื่อเตือนสติ ทำให้เธอรู้แจ้งสัจธรรม เป็นต้น

2. วิธีรุนแรง ได้แก่ วิธีสั่งสอนเพื่อให้ผู้ฟังซึ่งมีนิสัย ดุร้าย หยาบกระด้าง หรือดื้อรั้นอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำนึกตนแล้วกลับเนื้อกลับตัว ในอุบายวิธีเช่นนี้ปรากฏบ่อยครั้งในพระไตรปิฎก ยกตัวอย่าง เรื่องการลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉนนะ ซึ่งเป็นพระสหายเมื่อคราวที่พระองค์เสด็จออกแสวงหาโมกขธรรม ทำให้พระฉนนะถือตัวว่าเป็นคนสำคัญต่อพระพุทธเจ้า ท่านจึงเที่ยวด่าทอบรรดาพระอัครสาวกต่าง ๆ แม้จะถูกพระพุทธเจ้าตำหนิ ห้ามปรามก็ไม่ยินยอมอยู่ในโอวาท พระองค์จึงรับสั่งให้พระอานนท์ประกาศพรหมทัณฑ์แก่พระฉนนะภายหลังการเสด็จปรินิพพานของพระองค์ เมื่อพระฉนนะถูกสงฆ์ลงโทษ ไม่มีเพื่อน ไม่มีสหาย ในที่สุดกลายเป็นคนวณอนสอนง่าย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. วิธีสุภาพสมรณะ ได้แก่ อุบายวิธีที่ใช้กับผู้ฟังที่มีอุปนิสัยดุร้าย หยาบคาย แข็งกระด้าง และดื้อรั้น แต่มีน้ำใจเด็ดเดี่ยว การใช้วิธีนี้ มี 2 ลักษณะ คือ ใช้วิธีสุภาพก่อนค่อยแข็งทีหลัง และใช้วิธีแข็งก่อนค่อยอ่อนทีหลัง ยกตัวอย่าง กรณีพระวักลี ที่ติดในรูปงามของพระพุทธเจ้า แม้พระองค์จะทรงชี้โทษของรูปเพื่อให้เห็นประโยชน์ที่แท้ ก็ไม่ยอมฟัง ยังคงติดในรูปกายอันงดงามของพระพุทธเจ้า แม้พระองค์ทรงขับไล่พระวักลีไปเสีย เพื่อให้เธอสำนึกตน เมื่อพระวักลีเห็นว่าตนเองไม่มีความสำคัญต่อพระศาสดา จึงป็นขึ้นยอดเขาหวังกระโดดลงเหวฆ่าตัวตาย ส่วนวิธีหลัง เริ่มต้นจากการที่พระพุทธเจ้าขับไล่พระวักลีออกจากสำนักไป จนถึง การคิดฆ่าตัวตาย เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเรียกพระวักลีกลับคืนสู่สำนัก ทำให้พระวักลีเกิดปีติยินดี ยอมละทิฐิเพื่อฟังธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยดี (อุทิศ ศิริวรรณ, 2530)

จะเห็นได้ว่าอุบายวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้าทั้ง 3 อย่าง ตามที่ได้แสดงมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนั้น บางอย่างเป็นวิธีที่อนุโลมตามจริตนิสัยของผู้ฟัง แต่บางอย่างขัดแย้งกับจิตนิสัยของผู้ฟัง เนื่องจากพระองค์ทรงมุ่งการเข้าถึงธรรมเป็นสำคัญ

การยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า

อุบายวิธีประกอบการสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การแสดงธรรมโดยยกอุทาหรณ์ขึ้นเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้ฟังได้จินตนาการเห็นภาพตามเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงยกมานำเสนอเหมือนกำลังดำเนินการอยู่ตรงหน้า ด้วยวิธีการนี้จะทำให้ผู้ฟัง

เข้าใจเนื้อหาอย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งผู้เขียนสามารถรวบรวมเป็นรูปแบบการยกอุทาหรณ์ได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย เป็นวิธียกอุทาหรณ์ประกอบการสอนของ พระพุทธเจ้าเชิงเทียบเคียงลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ในคุณสมบัติบางส่วนของผู้ถูกยก เปรียบเทียบกับสิ่งที่น่าสนใจมาเปรียบเทียบ เช่น อุปมาอุปไมยในมหาขันธกะว่า ผู้ใดไม่รู้จักโค ผู้นั้น ย่อมรักษาฝูงโคไว้ไม่ได้ ฉะนั้น ภิกษุก็ฉนั้น เมื่อไม่รู้จักศีล โฉนจะพึงรักษาสังวรได้เล่า (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในข้อนี้มีอธิบายว่า พระพุทธเจ้าทรงนำ บุคคลผู้ไม่รู้จักโคมาเปรียบเทียบกับภิกษุผู้ไม่รู้จักศีล นำวิธีการเลี้ยงโค มาเปรียบเทียบกับวิธีการ รักษาศีล แล้วสรุปว่า ขนาดศีลยังไม่รู้จัก โฉนจะรักษาศีลได้ดี

2. การเปรียบเทียบกับความประหลาดของบุคคล เป็นวิธีแสดงธรรมโดยยก บุคลาธิษฐาน คือ มีบุคคลเป็นเครื่องมือในการแสดง เช่น ในคราวที่พระพุทธเจ้าถูก เวรัญชพราหมณ์ด่าทอ เนื่องจากพราหมณ์เห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงรับไหว้ตนผู้มีอายุมากกว่า เป็นเหตุให้พระองค์เมื่อจะแสดงภาวะที่เป็นใหญ่กว่าบุคคลอื่นทั้งหมดในสากลจักรวาล จึงทรง ยกพระองค์ขึ้นเปรียบเทียบกับลูกไก่ว่า ไช่ 8 ฟอง 10 ฟอง หรือ 12 ฟอง ที่แม่ไก่กกหรือฟักดี แล้ว ลูกไก่ตัวที่ใช้เล็บ หรือจะงอยปากทำลายกระเปาะไข่ออกมาได้ก่อน ควรเรียกมันว่า เป็นตัวพี่ ...เช่นเดียวกัน ในขณะที่หมูสัตว์ถูกกระเปาะไข่ คืออวิชชาห่อหุ้มอยู่ เราได้ทำลาย กระเปาะไข่คืออวิชชา ผู้เดียวเท่านั้น สำเร็จจนบุตรสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม จึงเป็น พี่ใหญ่ผู้ประเสริฐที่สุดของโลก (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. การเปรียบเทียบด้วยการยกนิทานเปรียบเทียบ เป็นวิธีสอนประกอบการเล่า เรื่อง โดยยกเรื่องราวในอดีตที่คล้ายคลึงกับปัจจุบัน หรือที่บุคคลในปัจจุบันเคยกระทำในอดีต กาลมาแสดง เรียกว่า นิทานชาดก เช่น การสอนให้พระติสสะผู้ว่ายาก ละความดื้อรั้นได้ ทรง นำเรื่องราวในอดีตของพระติสสะผู้เกิดเป็นฤษีหัวดื้อ เมื่อกระทำความผิดแก่ฤษีอีกท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า แต่ไม่ยอมขอโทษ กลับยืนกรานในความถูกต้องของตน แม้จะถูกฟ้าผ่าตายก็ตาม (อุทิศ ศิริวรรณ, 2530) วิธีการสอนเช่นนี้ พระพุทธเจ้าทรงประสงค์จะให้ ผู้ถูกสอนเกิดความละอาย และมีจิตสำนึกในการปรับตัวให้ดีขึ้น

สรุป การยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบประกอบการสอนของพระพุทธเจ้าทั้ง 3 รูปแบบ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งแสดงเพื่อประโยชน์ 4 ประการ ได้แก่ เพื่อส่งเสริมอุปนิสัยการบรรลุนิพพาน

สำหรับผู้มีอุปนิสัยถึงพร้อม เพื่อละทิฐิและพฤติกรรมที่ไม่สมควรสำหรับผู้ยังหลงผิด เพื่อสร้าง ฐานานุคติคือการเอาเป็นเยี่ยงอย่างในทางดี และเพื่อละทิฐิฐานานุคติคือการไม่ควรถือเป็น เยี่ยงอย่างในทางชั่ว

พุทธลีลาในการสอน

สิ่งประกอบสำคัญในการสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากท่าทีที่องอาจ สง่าผ่าเผย และมีพระสุระเสียงที่ไพเราะนุ่มนวล และก้องกังวาน เป็นที่น่าเกรงขาม ซึ่งมีคำเรียกว่า การบันลือสีหนาท หรือการใช้พระสุระเสียงดุจพรหมแล้ว ยังมีพุทธลีลาในการสอนร่วมด้วย จำแนกได้ 4 อย่าง ได้แก่

1. สันทิสสนา การอธิบายเนื้อหาพระธรรมเทศนาให้แจ่มแจ้ง เปรียบเสมือน การจูงมือผู้ฟังให้เดินไปดูเห็นกับตา เป็นลักษณะที่พระพุทธเจ้าทรงใช้นิยมใช้มาก โดยเลือกกลุ่ม ผู้ฟังที่มีศรัทธาอยู่แล้ว และได้รับการพัฒนาปัญญา มีความเห็นชอบมาในระดับหนึ่ง ยกตัวอย่าง การชี้แจงสาระสำคัญของกายให้แกรูปนันทาเถรี ผู้หลงมัวเมาในรูปงาม โดยได้เนรมิตรูปที่งาม กว่า และให้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงสภาพไปเรื่อย ๆ จนสุดท้ายย่อยสลายกลายเป็นเพียงธาตุ (คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2550) วิธีสอน ลักษณะนี้ ส่วนมากพระองค์จะยกการอุปมาอุปไมย นิทานเปรียบเทียบ หรือเนรมิตอุปกรณ์ พิเศษ เช่น รูปที่เนรมิตขึ้น เข้ามาเพื่อแสดงประกอบ เนื่องจากสามารถชักจูงใจผู้ฟังให้คล้อย ตามและมองเห็นภาพได้ง่าย

2. สมาทปนา การชักจูงผู้ฟังให้เห็นจริงตามด้วย เป็นการสอนแบบกระตุ้นความ อยากรู้อยากเห็น อยากสัมผัสในผลสำเร็จของสิ่งที่สอนให้เกิดแก่ผู้ฟัง นิยมใช้กับผู้ฟังที่มีศรัทธา อยู่แล้ว ซึ่งเป็นการสนทนากับพระองค์เป็นครั้งแรก เช่น ทรงชักชวนราหุลกุมารผู้ทูลขอ ขุมทรัพย์ภายนอก ให้หันมาสนใจขุมทรัพย์ภายใน หรืออริยทรัพย์ เป็นเหตุให้ราหุลกุมารบวช เป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. สมุตเตชนา การกระตุ้น หรือสร้างบรรยากาศให้ผู้ฟังเกิดความอางหาญ แก้ว กล้า เป็นการเสริมสร้างความมั่นใจว่า คำสอนเป็นไปเพื่อความเสร็จประโยชน์อย่างแน่นอน เช่น พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แจงให้เขาเห็นชัด ชักชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อางหาญแล้ว

กล้า ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกถา ก่อนลุกจากอาสนะเสด็จกลับ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

4. สัมผัสสนา การชโลมใจของผู้ฟังให้ชุ่มชื่นเบิกบานอยู่ตลอดเวลา เป็นการสอนผู้ฟังที่มีศรัทธาหนักแน่น ทำให้รู้สึกฟังไม่เบื่อหน่าย คลายความพอใจ ปรารถนาที่จะฟังเรื่อย ๆ การสอนลักษณะนี้พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปกรณ์เสริม คือ บรรายากาศที่สงบ ร่มเย็น เป็นส่วนตัว และทรงใช้วาจาสนิทสนม ยกตัวอย่าง เรื่องอานิสงส์ของคนมีศีล 5 ประการ พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้อุบาสกอุบาสิกาชาวปาฏลีคามเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่งกล้า ปลอบชโลมใจ ให้สดชื่นร่าเริงด้วยพระธรรมกถาเกือบตลอดคืน ทรงส่งกลับด้วยพระดำรัสว่า คหบดีทั้งหลาย ราตรีผ่านไประยะแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

วิเคราะห์การตีความพุทธลีลาในการสอน เกิดจากประสบการณ์การเห็นสภาวะธรรมต่าง ๆ ทั้งภายในภายนอกอย่างถ่องแท้ ทำให้พระพุทธเจ้าสามารถกำหนดจิตพื้นฐานความต้องการ และอุปนิสัยใจคอของผู้ฟังได้ดี เป็นเหตุให้สามารถจัดสรรหัวข้อ เนื้อหา และบทสรุปของธรรมที่จะนำมาสอนได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังมีพุทธวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เช่น สอนแบบสนทนธรรม สอนแบบบรรยาย สอนแบบตอบปัญหา สอนแบบวางกฎข้อบังคับ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2526)

การจำแนกวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อาศัยลักษณะการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ผู้มีอุปนิสัยแตกต่างกัน ทำให้เกิดรูปแบบการสอนหลายลักษณะ เนื่องจากพระองค์มีความสามารถในการกำหนดรู้อุปนิสัย จริต ธรรม หรือสิ่งที่ป็นสัปปายะและที่เป็นข้าศึกต่อผู้ฟัง เมื่อทรงประมวณเห็นผลสำเร็จจากการสอน กล่าวคือ อย่างน้อยผู้ฟังได้ความรู้เป็นอุปนิสัยต่อการเข้าถึงธรรมในโอกาสต่อไป อย่างกลางผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสยอมตนเป็นผู้นับถือพระรัตนตรัย อย่างสูงสุดผู้ฟังเข้าถึงธรรมได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตผล จึงทรงเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม

การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ (Allegorical interpretation)

เบื้องต้นผู้เขียนได้นำเสนอภูมิหลังการสอนของมนุษยยุคต่าง ๆ จนถึงในยุคพุทธกาล ทั้งวิธีการสอน และการสอนเชิงเปรียบเทียบของพระพุทธเจ้า ในที่นี้จึงจักแสดง

วิธีการสอนแบบนิทานเปรียบเทียบตามที่ปรากฏในหลักการตีความของนักปรัชญา และนักศาสนาฝ่ายตะวันตก เพื่อเปรียบเทียบการตีความของทั้งสองฝ่ายต่อไป

ความหมายการตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ นิทานเปรียบเทียบในทัศนะของนักปรัชญา และนักศาสนาทางฝ่ายตะวันตก หมายถึง การตีความที่ทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม โดยการใช้วิธีอุปมาอุปไมย ใช้สัญลักษณ์แทน หรือใช้การเล่าเรื่องประกอบ (วีรชาติ นิมนงค์, 2522) คล้ายกับความหมายทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นการนำเรื่องราวที่ผ่านไปแล้วมาเทียบเคียงเพื่อให้เห็นความเหมือน และความแตกต่างกับสิ่งที่ถูกเปรียบในปัจจุบัน เรียกว่า นิทานชาดก

การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบของสำนักอเล็กซานเดเลีย การตีความของสำนักอเล็กซานเดเลีย ได้เน้นการตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ โดยมีนักตีความที่โดดเด่น คือ ฟิโล ซึ่งเขาได้นำเสนอวิธีการตีความแบบผสมผสานระหว่างการตีความแบบเดิม คือ แบบตามตัวอักษรเป็นหลัก ซึ่งเป็นการตีความเชิงเดียว เน้นศรัทธาในศาสนาว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างถูกต้อง โดยถือว่าภาษาศาสนาเป็นภาษาที่ชัดเจน เช่น ชื่อนักต้องเป็นนก ชี้นักต้องเป็นไม้ เป็นต้น กับ การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ คือ การใช้สัญลักษณ์ในปัจจุบันแทนสิ่งที่ปรากฏในอดีต เช่น นครเยรูซาเลมของพระเจ้าคือโบสถ์ของพระคริสต์ เป็นต้น การตีความของสำนักนี้จึงเป็นลักษณะของการอนุรักษ์ และการสรรหาเหตุผลมารองรับความเชื่อที่มีอยู่เดิมนั่นเอง

การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบของสำนักเพลโต สำนักเพลโตถือได้ว่าเป็นต้นแบบของการตีความคำสอนทางศาสนาแบบนิทานเปรียบเทียบ หรือเลียนแบบ เนื่องจากสำนักนี้ เชื่อว่า มีแบบที่สมบูรณ์อยู่ในมโนคติ คือ ที่สุดแห่งความปรารถนามีสิ่งที่สมบูรณ์อยู่ แต่สิ่งที่เห็นบนโลกนี้เป็นเพียงรูปแบบจำลองของภาวะที่สมบูรณ์ เมื่อกล่าวถึงภาวะสมบูรณ์ซึ่งเป็นมโนคติ คนส่วนมากคิดว่า มันเป็นเพียงจินตนาการที่อาจจะเป็นจริงหรือไม่ใช่ก็ได้ ต่างจากการสัมผัสรับรู้สิ่งต่าง ๆ จากอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ด้วยเหตุนี้ เพลโต จึงพยายามอธิบายภาวะสมบูรณ์ของความเชื่อว่าเป็นความจริงที่ถูกปกปิดไว้ด้วยความไม่รู้ เนื่องจากคนส่วนมากยังไม่ศรัทธาเพียงพอ จึงเข้าถึงภาวะสมบูรณ์ไม่ได้ เปรียบเหมือนคนที่ถูกขังในถ้ำมาตั้งแต่เด็ก ไม่เคยออกไปนอกถ้ำสักครั้ง เมื่อเห็นเงาที่สะท้อนรูปคนจากนอกถ้ำ ก็เข้าใจเงาที่เห็นว่าเป็นของจริง ต่อมา มีบุรุษคนหนึ่งถูกปล่อยออกจากถ้ำไปพบเห็นคนภายนอก จึงเข้าใจถูกต้องว่า สิ่งที่ตนเข้าใจมาตลอดเป็นเพียงมายา เมื่อเขานำเรื่องที่ได้พบเห็นกลับเข้าไป

บอกกับคนที่อยู่ภายในถ้ำ แต่กลับไม่ได้รับการยอมรับ เนื่องจากคนเหล่านั้นไม่เคยได้เห็นสิ่งที่เขาเห็น จึงไม่ยอมเชื่อฝ่ายเดียวกันเอง

เรื่องดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า เฟลโตเชื่อว่าพระเจ้าคือภาวะสมบูรณ์ที่มีอยู่จริง แต่คนที่ไม่เชื่อเป็นเพราะยังไม่ได้สัมผัสด้วยใจคือศรัทธาของตนเอง จึงมุ่งแต่เชื่อกับสิ่งที่ตนสัมผัสรับรู้เท่านั้นว่าจริง แล้วหันหน้าคัดค้านสิ่งที่มีอยู่แต่ตนเองไม่เคยสัมผัส ยกตัวอย่าง ถ้าคนกลุ่มที่ไม่เชื่อไม่เคยเห็นพืชมหาสมุทรก็ย่อมจะบอกว่า ไม่มีพืชมหาสมุทรอยู่จริง เป็นต้น ซึ่งข้อเท็จจริงแม้จะไม่เคยเห็นพืชมหาสมุทรแต่ย่อมมีพืชมหาสมุทรอย่างแน่นอน

การประยุกต์ใช้การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ มีข้อดีอยู่ที่สามารถสร้างเหตุผลรองรับความเชื่อของตนจากนามธรรมที่ยากแก่การเข้าใจ ให้เป็นรูปธรรมที่ง่ายต่อการเข้าถึง การใช้วิธีการตีความเช่นนี้ทำให้เกิดศรัทธาในความเชื่อของตนอย่างเข้มแข็ง ยกตัวอย่างเช่น การเชื่อว่าพระเจ้ารักทุกคน ย่อมจะทำให้มนุษย์ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เข้ามาขัดขวาง แม้แต่คนที่พิการ หรือด้อยโอกาสทางสังคม เนื่องจากพวกเขาสามารถเข้าใจในเจตนารมณ์ที่แท้จริงของพระเจ้า เพราะฉะนั้น ในทางการตีความเปรียบเทียบอุปสรรคเข้ากับความรักของพระเจ้า ย่อมทำให้ทราบว่า อุปสรรคคือบทเรียน บทพิสูจน์ของพระเจ้า เนื่องจากมนุษย์ที่มีบาปสมควรได้รับการพิสูจน์เพื่อชำระบาปที่เคยกระทำไป บริสุทธิ์นั่นเอง การที่มนุษย์พิสูจน์ตนเองด้วยการฝ่าฝืนอุปสรรคจะทำให้ชีวิตเกิดความเข้มแข็ง และมีโอกาสประสบความสำเร็จได้ ตรงกับสำนวนสุภาษิตไทยที่ว่า หนทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์คน หรือว่า ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จย่อมอยู่ไม่ไกล เป็นต้น

การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบของสองสำนัก

การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบของทั้งสองสำนัก มีความหมายคล้ายกับการตีความของพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่แตกต่างกันตรงที่การตีความทั้งสองสำนักนั้น เป็นการเปรียบเทียบเนื้อหาจากอดีตกับปัจจุบันโดยนักปรัชญา หรือนักศาสนารุ่นหลัง ส่วนการตีความของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เป็นการเปรียบเทียบเรื่องราวจากอดีตกับปัจจุบัน โดยพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดาทรงนำมาบอกเล่าให้ฟังเอง ทำให้ผู้เขียนเข้าใจในเบื้องต้นว่า การตีความทั้งสองสำนักเน้นศรัทธาเป็นสำคัญ คือมุ่งใช้จินตนาการเพื่อสร้างข้อมูลปัจจุบันมารองรับเรื่องราวในอดีต หรือที่ปรากฏในพระคัมภีร์ซึ่งล่วงเลยไปแล้ว เพื่อให้เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น

เนื่องจากสังคมตะวันตกมีอิทธิพลความคิดมาจากวิทยาศาสตร์ที่เน้นหลักเหตุผล ดังนั้น การตีความแบบนิทานเปรียบเทียบจึงเป็นการใช้อุปมาอุปไมย เพื่อให้สังคมยอมรับมากยิ่งขึ้น

เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของการใช้พุทธวิธีประกอบการสอนกับการตีความแบบนิทานเปรียบเทียบ

ความเหมือนของพุทธวิธีประกอบการสอนกับนิทานเปรียบเทียบ ต้องพิจารณาจากความหมาย และเนื้อหา โดยส่วนแรกการให้ความหมายพุทธวิธีการสอนโดยยกนิทานขึ้นเปรียบเทียบประกอบการแสดงนั้น ตรงกันกับนิทานเปรียบเทียบของสำนักอเล็กซานเดรียและเพลโต ซึ่งหมายถึง การนำเรื่องราวที่ปรากฏในอดีตมาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน โดยการใช้วิธีประกอบการสอนและการตีความเพื่อให้ผู้ฟังมองเห็นภาพตามอย่างแจ่มแจ้ง

สำหรับพุทธวิธีประกอบการสอนเชิงเปรียบเทียบกับนิทานนั้น แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะได้แก่ การเปรียบเทียบความประพฤตินของมนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ เช่น นักปราชญ์ทำกุศลทีละน้อย ๆ ในขณะ ๆ พึงขจัดมลทินของตนออกได้โดยลำดับ เหมือนช่างทองขจัดมลทินของทอง ฉะนั้น สนิมเกิดขึ้นแต่เหล็กเอง ครั้นเกิดขึ้นแต่เหล็กนั้นแล้ว ย่อมกัดเหล็กนั้นแหละ ฉันทิกรรมของตนย่อมนำบุคคลผู้มักประพฤติล่วงปญญาชื่อโธนา ไปสู่ทุกคติ ฉันทัน (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การเปรียบเทียบคุณสมบัติของมนุษย์ในปัจจุบันกับกรรมที่เคยกระทำในอดีต เพื่อกำหนดผลในอนาคต เช่น เตมียชาดกผู้ระลึกได้ว่าตนเคยเป็นกษัตริย์รับสั่งให้ประหารนักโทษมากมาย เลยไปเกิดในนรก เมื่อเกิดเป็นราชโอรสของกษัตริย์อีกครั้ง จึงเกล้งเป็นบ้าไป เพราะไม่อยากจะทำกรรมนั้นอีก เป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การเปรียบเทียบกรรมในปัจจุบันว่าเป็นผลของกรรมในอดีต เช่น เรื่องของบุรุษโรคเรื้อนชื่อว่าสุปปพุทธะ ที่เป็นโรคร้ายเพราะได้ถ่มน้ำลายรดพระปัจเจกพุทธเจ้า และที่ได้บรรลุโสดาบันเพราะอุบาสยของการบำเพ็ญสมณธรรมในอดีตนั่นเอง (อุทิศ ศิริวรรณ, 2530) และการเปรียบเทียบหลักธรรมกับสิ่งต่าง ๆ เช่น ธรรมเป็นอุปกณ์ข้ามพ้นทุกข์เปรียบเสมือนแพข้ามน้ำ เป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การตีความจากฝ่ายตะวันตก ได้แบ่งนิทานเปรียบเทียบออกเป็น 4 ลักษณะเหมือนกัน ได้แก่ การตีความโดยเปรียบเทียบกับตัวอักษร เช่น เมืองเยรูซาเลมเป็นนครบนโลกมนุษย์ การตีความตามนิทานเปรียบเทียบ เช่น เปรียบเทียบเยรูซาเลมเป็นโปสถ์ของคริสตจักร

การตีความเปรียบเทียบเยรูซาเลมกับหลักศีลธรรม หรือจริยธรรม คือ จิตวิญญาณ และความ
รัก และการตีความเปรียบเทียบเยรูซาเลมตามแนวนาคต หรือแนวภพหน้า คือ สวรรค์ หรือ
ดินแดนของพระเจ้า (วีรชาติ นิมอนงค์, 2522) จากการตีความเปรียบเทียบทั้ง 4 แนวดังกล่าว
ทำให้ทราบว่า สิ่งที่คล้ายกันคือการตีความนิยมใช้ศรัทธาเป็นตัวนำ เนื่องจากเรื่องที่เหนือสามัญ
วิสัยของมนุษย์ทั่วไป อีกอย่าง เป็นการตีความที่รอผลประจักษ์คือการเข้าถึงความจริงด้วยตัว
ของผู้ปฏิบัติเอง

ส่วนความแตกต่างระหว่างพุทธวิธีประกอบการสอนกับการตีความแบบนิทาน
เปรียบเทียบ เบื้องต้นพบว่า วิธีเล่านิทานชาดก หรือการใช้หลักเปรียบเทียบของพระพุทธเจ้า
เพื่อวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ

1. เพื่อดึงใจผู้ฟังให้คล้อยตาม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการสอนธรรมที่ละเอียดขึ้น
ไป
2. เพื่อให้ผู้ฟังสำนึกตนถึงความผิดพลาดในอดีต เป็นเหตุให้ได้รับผลกระทบใน
ปัจจุบัน ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ฟังเกิดความสังเวชใจ และปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมไปในทาง
ที่ดีขึ้น
3. เพื่อส่งเสริมอุปนิสัยของผู้ฟังที่มีศรัทธาเป็นทุนเดิม ให้เกิดอุตสาหะวิริยะใน
การบำเพ็ญธรรมเพื่อความหลุดพ้น
4. เพื่อดำเนินผู้ฟังที่หัวดี ถือร้น ว่านอนสอนยาก และยกย่องสรรเสริญผู้ฟัง
ที่ว่านอนสอนง่าย พร้อมมูลด้วยเหตุปัจจัยแห่งการเข้าถึงธรรม

จะเห็นว่า การยกนิทานเปรียบเทียบของพระพุทธเจ้าเกี่ยวเนื่องด้วยประโยชน์ของ
ผู้ฟังเป็นหลัก และโดยมากเป็นเรื่องราวที่พระองค์นำมาแสดงเอง ส่วนนิทานเปรียบเทียบ
สำนักอเลกซานเดเลีย และเพลโต ยังคงตีความเพื่อหาเหตุผลรับรองความเชื่อในพระเจ้าให้ผู้ฟัง
ยอมรับได้ และเพื่อให้มีศรัทธามั่นคงตามเดิม หรือเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น การตีความของทั้งสอง
สำนักจึงเป็นการใช้จินตนาประกอบ เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ในพระคัมภีร์ให้คงอยู่ต่อไป นิทาน
เปรียบเทียบแนวตะวันตกนี้ เป็นการเล่าและตีความจากเหล่าสาวกยุคหลังๆ ไม่ได้เป็นการเล่า
เรื่อง หรือตีความโดยศาสนา ไม่เหมือนกับพระพุทธศาสนาซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเล่าเองเป็นหลัก

สรุป

นิทานชาดกที่พระพุทธเจ้าตรัสประกอบในการสอนแต่ละครั้ง เป็นหนึ่งในพุทธวิธีประกอบการสอน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ชาดกที่ตรัสถึงพระองค์ในอดีต และชาดกที่ตรัสถึงบุคคลอื่นซึ่งพระองค์เกี่ยวข้องกับทั้งในอดีตและปัจจุบัน สาเหตุที่พระองค์เลือกใช้การเล่านิทานประกอบการสอน เนื่องจากเหตุผล 3 ประการ คือ เหมาะสมแก่อุปนิสัยของผู้ฟัง มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับผู้ฟัง และสามารถนำจิตใจของผู้ฟังให้คล้อยตามคำสอนได้ ส่วนการเล็งเห็นผลนั้น พระองค์พิจารณาผล 3 ระดับ ได้แก่

1. ระดับต่ำสุด หันมานับถือพระพุทธศาสนา
2. ระดับกลาง เป็นอุปนิสัยแก่การบรรลุธรรมในอนาคต
3. ระดับสูงสุด เข้าถึงธรรมระดับต่าง ๆ มีอรรถผลเป็นที่สุด

ส่วนนิทานเปรียบเทียบทางฝ่ายตะวันตก เน้นเรื่องราวและคำสอนที่ปรากฏในพระคัมภีร์เป็นสำคัญ การตีความเปรียบเทียบจึงไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิมเข้าสู่ความเชื่อใหม่ แต่เป็นการตีความเพื่อเปรียบเทียบให้เห็น ให้เข้าใจ ความเชื่อดั้งเดิมมากขึ้น เพื่อให้เกิดความยอมรับตามหลักคำสอน ลดช่องว่างความขัดแย้งในสังคม เช่น กรณีความเชื่อที่ว่าพระเจ้ารักทุกคน หมายถึง ที่สิ่งที่มนุษย์ต่างสังคม ต่างชนชั้น ต่างโอกาส ได้รับ ถ้าเป็นความสุขคือ รางวัลจากพระเจ้า แต่ถ้าเป็นความทุกข์ จะเป็นบทลงโทษ หรือบทเรียน เพื่อให้มนุษย์สำรวจพฤติกรรมของตนเองว่า ดี หรือชั่ว อย่างไร ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมเรียนรู้ที่จะให้ความรักแก่ผู้อื่น เป็นการพัฒนาสังคมไปสู่การมีน้ำใจรู้จักแบ่งปันมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า การเล่านิทานประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า เน้นที่ผลอันเกิดจากการฟัง และนำไปปฏิบัติ แต่การตีความนิทานเปรียบเทียบเป็นการอธิบายคำสอนของพระเจ้าเพื่อไม่ให้เกิดความคลุมเครือในปัจจุบัน โดยมีบทสรุป คือรางวัลจากการทำดี และบทลงโทษจากการทำชั่ว เป็นตัวรองรับ อีกประเด็นที่ควรกล่าวไว้ คือ นิทานชาดก เป็นการนำเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวก รวมถึงผู้ฟังที่เกี่ยวข้องมา เพื่อให้เข้าถึงสาระของการสอน คือ สิ่งที่ต้องทำ ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยมาจากอดีตกลายเป็นผลในปัจจุบัน และสิ่งที่ควรละซึ่งเป็นเหตุปัจจัยจากอดีตกลายเป็นสิ่งที่กระทำในปัจจุบัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำมาเพื่อให้ละแล้วปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสียใหม่ ส่วนนิทานเปรียบเทียบ เป็นการเล่าเรื่องราวของพระเจ้า รวมถึง

อุปสรรคในการเผยแพร่พระธรรม การผ่านอุปสรรคด้วยความรัก และการให้อภัย เป็นการประกาศศาสนาด้วยความรัก เป็นสิ่งสำคัญ

จากการศึกษาทำให้ทราบถึงคุณค่าของพุทธวิธีการสอน โดยเฉพาะเนื้อหาของนิทานชาดกที่นำมาประกอบการสอน มีสาระทั้งในด้านประวัติศาสตร์ คำสอน ปฏิบัติ และสังคม รวมทั้งยังได้รวมศาสตร์และศิลป์ต่าง ๆ อยู่ในเรื่องราวที่ทรงเล่า เช่น มหาชนกชาดก ได้กล่าวถึง เรื่องราวของสงคราม การค้า การเดินทาง การเป็นอยู่อย่างพอเพียง ความยุติธรรม ผลกรรม การปกครองบ้านเมืองอย่างเป็นธรรม และการแสวงหาจุดหมายปลายทางของชีวิต ซึ่งเรียกว่าอุดมการณ์ คือ การออกบวช เป็นต้น นิทานชาดกจึงเป็นทั้งเรื่องราวของอดีต ปัจจุบัน และนำไปสู่อนาคตที่ดี เนื่องจากผู้ฟังสามารถรับรู้ข้อดีข้อผิดพลาดจากอดีต ปัจจุบัน แล้วนำไปปรับปรุงพฤติกรรมส่วนตัวเสียใหม่ ทำให้อนาคตของปัจจุบันดีขึ้นตาม อีกอย่างนิทานชาดกยังเป็นเครื่องจรรโลงสังคมปัจจุบันอีกด้วย เห็นได้จากนิทานชาดกถูกนำไปเป็นบทเรียนของสาขาศิลปะการวาดภาพ ภาษาไทย และถูกสร้างเป็นบทละคร หนังสือนิทาน เพื่อนำเสนอต่อสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2540). *พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 6*. (พิมพ์ครั้งที่ 13), กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2550). *พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 5*. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 12), กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2526). *พุทธวิธีในการสอน*. (พิมพ์ครั้งที่ 18), กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด.
- พระมหากิจการ โชติปัญโญ (ยุตพันธ์). (2542). *การศึกษาพุทธวิธีให้การปรึกษาที่ปรากฏในพระสูตรต้นตอปัญหา*. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รังษี สุทนธ์. (2549). *พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงทำ คู่มือศึกษาเนื้อหาพระไตรปิฎกเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนามิบุสค์ จำกัด.
- วีรชาติ นิมนงค์. (2522). *การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อุทิศ ศิริวรรณ. (2530). *ธรรมบทแปล ภาค 1*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- อุทิศ ศิริวรรณ. (2530). *ธรรมบทแปล ภาค 8*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง.